

Sprawozdanie merytoryczne

Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska w 2022 roku

I. Cele Stowarzyszenia:

Celem Stowarzyszenia jest upowszechnianie i ochrona wolności i praw człowieka oraz swobód obywatelskich, a także działań wspomagających rozwój demokracji oraz wspieranie działań monitorujących i edukacyjnych, w szczególności podejmowanych przez członków i członkinie Stowarzyszenia i osoby z nimi współpracujące, na rzecz zwiększenia przejrzystości i uczciwości życia publicznego, w tym:

- 1) działanie na rzecz swobodnego dostępu do informacji publicznej;
- 2) działanie na rzecz efektywnego, praworządnego, przejrzystego i otwartego na kontrolę obywatelską gospodarowania majątkiem publicznym i zarządzania politykami publicznymi;
- 3) wspieranie merytoryczne i finansowe osób i organizacji w sprawowaniu kontroli obywatelskiej;
- 4) podejmowanie działań na rzecz propagowania etyki życia publicznego i aktywności służących przeciwdziałaniu korupcji.

I. Formalne informacje o działalności

W 2022 roku miało miejsce jedno Walne Zebrania Członkiń i Członków - 28-29 maja 2022 roku. Było to sprawozdawczo-wyborcze Walne Zebranie Członków i Członkiń. Zebranie odbyło się w trybie stacjonarnym. Podczas Zebrania dokonano wyboru Komisji Rewizyjnej i Komisji Etyki.

Nowo wybrany skład Komisji Rewizyjnej - wybieranej w związku z upłynięciem kadencji - był następujący:

- Jakub Jaworski
- Zenon Michajłowski
- Jerzy Migduła

Ustępujący członkowie Komisji Rewizyjnej to: Adam Dobrawy i Krzysztof Kowalik.

Nowy skład Komisji Etyki - wybieranej w związku z upłynięciem kadencji - był następujący:

- Anna Gryta
- Ewa Majda
- Norbert Orłowski
- Edyta Widawska

Z Komisji Etyki nikt nie ustąpił. Został powiększony jej skład o Ewę Majdę.

Podczas Zebrania zostało też przyjęte sprawozdanie finansowe [https://bip.siecobywatelska.pl/userfiles/file/Sprawozdania/Sprawozdanie_finanowe_2021_SOWP_A_P_KBT_SO_MB\(2\).xml](https://bip.siecobywatelska.pl/userfiles/file/Sprawozdania/Sprawozdanie_finanowe_2021_SOWP_A_P_KBT_SO_MB(2).xml) i merytoryczne <https://bip.siecobywatelska.pl/userfiles/file/Sprawozdania/Sprawozdanie%20merytoryczne%202021.pdf> za 2021 rok.

II. Skrócone podsumowanie działalności w 2022 roku

W 2022 roku wiodącym tematem było rzecznictwo zmian w ustawie o dostępie do informacji publicznej i przygotowanie do tych zmian. W związku z tym wzięliśmy udział w Powszechnym Przeglądzie Okresowym Rady Praw Człowieka Organizacji Narodów Zjednoczonych, spotkaliśmy się z politykami, demonstrowaliśmy, przygotowaliśmy konferencje, spotkania i analizy związane z prawem do informacji i promowaliśmy jawność.

Tematem przyciągającym naszą uwagę była także wolność słowa. Myśląc o niej skupiliśmy się na sytuacji mediów, zwłaszcza lokalnych oraz na pozwach typu SLAPP (Strategiczne Pozwy Sądowe Przeciw Partycypacji Publicznej), a także nad propagandą, kłamstwem i hejtem.

Naszymi działaniami na rzecz praworządności związanymi z wyciąganiem konsekwencji wobec funkcjonariuszy publicznych, które przy wyborach prezydenckich w 2020 roku złamały prawo, doprowadziliśmy do reakcji większości rządzącą - Zjednoczoną Prawicę. By zapewnić bezkarność tym funkcjonariuszom wprowadzona ustawę abolicyjną.

Prowadziliśmy strategiczne postępowania sądowe w Europejskim Trybunale Praw Człowieka, w polskich sądach administracyjnych i sądach karnych.

Wspieraliśmy budowanie środowiska społecznego wokół wyborów, aby wesprzeć nasze postulaty związane z jawnością w czasie kampanii wyborczej do parlamentu, ale także by przypilnować uczciwości wyborów i zmobilizować obywateli.

Prowadziliśmy szkolenia dla lokalnych watchdogów oraz fanów i fanek jawności. Analizowaliśmy dokumenty i informacje z aktywistami na stronie SprawdzamyJakJest.pl, przy okazji współpracując z innymi organizacjami społecznymi.

Przeprowadziliśmy, wspólnie z Fundacją dla Polski, pierwszy konkurs dotacyjny dla lokalnych organizacji watchdogowych.

Nasze przedstawicielki działały w koalicji Nasz Rzecznik, które zawiązała się wokół biura Rzecznika Praw Obywatelskich od początku 2022 roku. Sprawdzały jak instytucje publiczne reagują na postulaty Rzecznika.

Opiniowaliśmy propozycje legislacyjne, wspólnie z innymi organizacjami zabieraliśmy głos w ramach listów otwartych i stanowisk. Wydawaliśmy raporty z monitoringów. Pisaliśmy teksty na nasze strony internetowe.

W 2022 roku nad działaniami wszystkich organizacji ciążyła kwestia wojny w Ukrainie. Choć Sieć Obywatelska Watchdog Polska kontynuowała swoje zaplanowane działania, wojna i sytuacja uchodźców przybywających do Polski poważnie wpłynęła w pierwszych miesiącach roku na aktualne priorytety. Osoby pracujące w biurze Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska przez kilka tygodni mogły samodzielnie zdecydować o zaangażowaniu się w bezpośrednią pomoc w ramach obowiązków służbowych. Na stronie domowej organizacji zbieraliśmy informacje o dostępnej pomocy. Wraz z innymi organizacjami apelowaliśmy o przejrzystość polskich przepisów związanych z pomocą Ukrainie i usunięcie z nich korupcjogennych rozwiązań. Apelowaliśmy też o równe traktowanie uchodźców na granicy polsko-ukraińskiej - niezależnie od kraju ich pochodzenia. Przyłączyliśmy się do międzynarodowego apelu o zapewnienie środków na prowadzenie śledztwa i sporządzenie aktu oskarżenia wobec zbrodniarzy wojennych odpowiedzialnych za tragedię Ukrainy. O solidny i przejrzysty rejestr własności przedsiębiorstw i własności rzeczywistej w UE pozwalający identyfikować majątki rosyjskich oligarchów.

Nasze działania w liczbach wyglądały następująco:

- **1740** - to liczba spraw, którymi zajmowała się nasza poradnia prawna. Nie porównujemy tej liczby z poprzedzającym rokiem, gdyż wcześniej stosowaliśmy inny system zliczania spraw i liczby te nie są porównywalne.
- **925** - liczba osób, którym w 2022 roku pomogli nasi prawnicy i prawniczki.
- **3457** - **to liczba wszystkich wniosków o informację publiczną, które wysłaliśmy.** To ponad połowa mniej niż w 2021 roku. Wynika to ze zmiany strategii wysyłania wniosków masowych przez system fedrowanie.siecoobywatelska.pl. Zmierzamy do wysyłania ich tylko do prób reprezentatywnych - po to, by dopilnowywać odpowiedzialności za nieodpowiadanie na wnioski. **W liczbie wszystkich wniosków kryje się liczba 161. To liczba indywidualnych wniosków do pojedynczych instytucji wysyłanych przez nas w 2022 roku.** To o 100 mniej niż w 2021 roku i wynika z większego skupienia się na działaniach rzeczniczych.
- **150** – tyle wyroków zapadło w naszych sprawach w sądach administracyjnych. To przeciętny wynik. W 2021 roku odnotowaliśmy wprawdzie wzrost do 178 wyroków, ale był on chwilowy i związany z zablokowaniem rozpatrywania spraw rok wcześniej, w 2020 roku, w związku z COVID-19. We wcześniejszych latach stałym trendem było około 150-160 spraw rocznie.

- **157** - to liczba tekstów, które ukazały się na naszych stronach internetowych. To liczba jest niższa niż w 2021 roku, gdy napisaliśmy ich o ponad 30 więcej.
- **29** to liczba webinarów i wydarzeń w Internecie (część z nich miała też miejsce stacjonarnie), które zorganizowaliśmy w ramach naszych stałych działań z zakresu edukacji obywatelskiej i pobudzania debaty publicznej. To prawie o połowę więcej niż w 2021 roku.
- **7 000** to szacowana liczba osób, które mogły skorzystać z webinarów i wydarzeń online. To podobna liczba, jak w 2021 roku.
- **664** to około 20% wzmianek mniej niż w 2021 roku, który był pod tym względem rekordowy. Porównując z bardziej standardowym 2020 rokiem, jest to wynik o co najmniej 50% lepszy. Pojawiliśmy się 370 razy w mediach ogólnopolskich, 143 razy w lokalnych, a 151 razy w branżowych.
- **328** to liczba nowych osób, które zaangażowały się w analizowanie dokumentów i informacji na platformie SprawdzamyJakJest.pl. To najwyższa liczba na przestrzeni lat i zawdzięczamy ją zapewne współpracy z partnerami (Fundacja Lasy i Obywatele oraz Stowarzyszenie Pravda) i prowadzeniu kampanii wspólnie z nimi.
- **16** to liczba stanowisk i wypowiedzi w debacie publicznej. To mniej niż w 2021 roku.

III. Wiodące tematy działań

Działania na rzecz ochrony prawa do informacji - zmiana ustawy o dostępie do informacji publicznej

Ponieważ już pod koniec 2020 roku zidentyfikowaliśmy, że jednym z największych problemów ochrony prawa do informacji jest ochrona sądowa, w maju 2022 roku zorganizowaliśmy spotkanie o sądowej ochronie prawa do informacji wspólnie z Uniwersytetem Wrocławskim. Dyskutowali przedstawiciele środowiska dziennikarskiego - red. Ewa Siedlecka z Polityki; sędzia sądu administracyjnego - dr hab. Krzysztof Sobieralski, profesor Uniwersytetu Wrocławskiego; sędzia sądu powszechnego - dr hab. Krystian Markiewicz, profesor Uniwersytetu Śląskiego; Prezes Stowarzyszenia Sędziów Polskich Iustitia; a także Wojciech Klicki z Fundacji Panoptykon, Paula Kłucińska z Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska i Marcin Wolny z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka. Spotkanie poprowadził profesor Uniwersytetu Wrocławskiego, dr hab. Michał Bernaczyk. Wydarzenie było transmitowane i jest dostępne on line https://youtu.be/nGKL_XwAqe0

Wykorzystaliśmy instrument, jakim jest Powszechny Przegląd Okresowy do wyartykułowania potrzeby zmiany ustawy o dostępie do informacji publicznej. Jest to procedura, zgodnie z którą raz na pięć lat każdy kraj musi rozliczyć się przed Radą Praw Człowieka ONZ z tego, jak przestrzega praw człowieka opisanych w prawie międzynarodowym. Procedura Przeglądu uwzględnia głos organizacji społecznych. Mogą one nie tylko złożyć swoje uwagi (złożyliśmy je w marcu 2022 roku), ale też namawiać inne kraje (spotkaliśmy się z ich przedstawicielami w sierpniu w Genewie i w październiku w Warszawie), by zadawały pytania dotyczące przestrzegania praw i w ten sposób wpływały na

składanie przez kraj obietnic wdrażania rekomendacji. Dzięki temu w kolejnym okresie rząd krajowy może być z tych rekomendacji rozliczany. Sesja, na której polski rząd był oceniany miała miejsce 15 listopada 2022 roku. Wprawdzie żadne z Państw nie rekomendowało Polsce podjęcia działań na rzecz reformy prawa do informacji, ale nasze rekomendacje pojawiły się w raporcie Rady Praw Człowieka na temat Polski <https://undocs.org/en/A/HRC/WG.6/41/POL/3> „8. Sieć Obywatelska Watchdog Polska zarekomendowała poszanowanie prawa do informacji przy tworzeniu aktów prawnych na poziomie krajowym oraz kierowanie się standardami wynikającymi z art. 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych, art. 10 Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności oraz wskaźnikami określonymi w 16. Celu Zrównoważonego Rozwoju, zreformowanie procedury sądowej ochrony dostępu do informacji oraz podjęcie działań na rzecz proaktywnego udostępniania informacji” i „22. Sieć Obywatelska Watchdog Polska zauważyła konsekwentny spadek ochrony sądowej prawa do informacji, co dotyczy również dziennikarzy, którzy na co dzień polegają na dostępie do informacji publicznej. Przez lata instytucje publiczne znalazły sposoby na opóźnianie odpowiedzi na wnioski, w wyniku czego pojedyncza sprawa może zakończyć się kilkoma kolejnymi postępowaniami, które trwają łącznie kilka lat. Nawet gdy sprawa kończy się na korzyść wnioskodawcy, informacje są już nieaktualne”.

Kluczowym wydarzeniem w 2022 roku było październikowe spotkanie z politykami, podczas którego chcieliśmy otrzymać obietnicę przyjrzenia się naszym propozycjom związanymi z nową ustawą o dostępie do informacji publicznej. Było to spotkanie z przedstawicielami koalicji i tymi politykami, którzy przyjęli zaproszenie oraz ekspertów klubów i kół.

Ze strony polityków i polityczek udział wzięli:

- posłanka Barbara Dolniak z Koalicji Obywatelskiej,
- posłanka Hanna Gill-Piątek z Polski 2050,
- poseł Stefan Krajewski z Polskiego Stronnictwa Ludowego,
- poseł Paweł Kukiz z Kukiz'15,
- posłanka Anna Maria Żukowska z Lewicy.

Ze strony ekspertek i ekspertów uczestniczyli:

- zajmujący się tematyką ochrony informacji, Przemysław Leśniak z Kukiz'15,
- legislator Jakub Dulski wspierający posła Biernackiego z PSL,
- rzecznik tego klubu – Miłosz Motyka.
- przedstawicielka Kancelarii Senatu odpowiedzialna za udzielanie informacji, Joanna Baranowska.

Ze strony organizacji społecznych obecni byli przedstawiciele i przedstawicielki:

- Akcji Demokracja,
- Fundacji Court Watch Polska,
- Fundacji Panoptikon,
- Fundacji Wolności z Lublina,

- Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka,
- Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska,
- Stowarzyszenia 61,
- Stowarzyszenia Rozwój Inicjatyw Obywatelskich z Masłowa.
- Fundacji im. Stefana Batorego.

28 września 2022 roku, z okazji Międzynarodowego Dnia Prawa do Informacji zorganizowaliśmy akcję malowania napisów *#ZaJawka. Nie lekceważ prawa do jawności* pod Trybunałem Konstytucyjnym, Sejmem i Sądem Najwyższym. Zaprosiliśmy też do Warszawy około 100 osób na Zlot Fanek i Fanów jawności. Zlot rozpoczynaliśmy Toastem za jawność. Uczestniczki i uczestnicy Toastu ruszyli w marszu na Sejm, trzymając przezroczyste gadżety i flagi. Pod Sejmem odczytany został list do posłów stanowiący jednocześnie zaproszenie do rozmowy: "zwracamy się z prośbą o pilne podjęcie prac nad kwestią jawności, dostępu do informacji i rozliczalności władz. (...) zapraszamy Państwa do rozmowy z organizacjami społecznymi i instytucjami, które mają wiedzę o prawie do informacji".

Przetłumaczyliśmy na język polski dwa istotne teksty, stanowiące inspirację dla dalszych działań rzeczniczych. Pierwszy to treść analizy szwajcarskiego organu ds. prawa do informacji na temat jawności kalendarza funkcjonariusza publicznego. Drugi to propozycja ustawy o przejrzystości przygotowana przez niemieckie organizacje społeczne.

Działania na rzecz ochrony wolności słowa

W 2022 roku zajmowaliśmy się też znacznie bardziej intensywnie niż wcześniej, kwestią wolności słowa. Wolność pozyskiwania informacji jest warunkiem wstępnym do jej rozpowszechniania. Mowa o nich w tym samym - artykule 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności i artykule 19 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych. Kwestia wolności słowa jest zatem dla nas naturalnym obszarem działania.

Dodatkowo napaść Rosji na Ukrainę jeszcze mocniej wybiła potrzebę wiarygodnej informacji w utrzymaniu zdrowej demokracji oraz szkodliwość propagandy, dezinformacji i kłamstwa.

W końcu zaś, w wyniku pogłębiającego się procesu przejmowania mediów przez państwową i samorządową propagandę, w obliczu wyborów parlamentarnych w 2023 roku i samorządowych w wiosnę 2024 roku, chcieliśmy lepiej zrozumieć temat. Zbiegło się to z kryzysem mediów papierowych wynikającym z wojny i przemian cywilizacyjnych - coraz częstszej konsumpcji treści w Internecie.

Pierwszym ważnym kierunkiem naszych działań było zrozumienie sytuacji mediów lokalnych. Wspólnie z partnerami z Czech - Oživení, z.s, Węgier - Mérték Médiaelemző Műhely Közhasznú Nonprofit Kft. (Mertek Media Monitor), Słowacji - Transparency International Słowacja i Polski - Fundacja Wolności, badaliśmy jakie są ich najważniejsze problemy w każdym z krajów oraz jakie znaczenie dla ich sytuacji ma istnienie gazet prowadzonych przez instytucje samorządowe. W ramach projektu przygotowaliśmy też debatę o tych problemach, w której udział wzięli dziennikarki i

dziennikarze lokalni oraz Andrzej Andrysiak, Prezes Stowarzyszenia Gazet Lokalnych; Jadwiga Hereta z Tygodnika Zamojskiego; Marzena Błaszczak z Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska; Krzysztof Jakubowski z Fundacji Wolności; Konrad Siemaszko z Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i Cezary Węgliński z biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Spotkanie poprowadziła Katarzyna Batko-Tołuć z Sieci Watchdog. Projekt zakończył się wydaniem raportu z rekomendacjami zmian. https://www.oziveni.cz/booklet_2_interaktivni_strany_v4/

Rozwijanym od 2020 roku działaniem Sieci Obywatelskiej Watchdog Polska jest też wyjaśnianie w Polsce pojęcia strategicznych pozwów sądowych przeciwko partycypacji publicznej (SLAPP). Od 2021 roku należymy do koalicji przeciw SLAPP w Europie - CASE <https://www.the-case.eu/>, w której trwa praca nad wzmocnieniem ochrony prawnej dziennikarzy, dziennikarek, aktywistów i aktywistek, przed pozwami typu SLAPP. W 2022 roku pojawiły się konkretne rezultaty pracy Koalicji. W styczniu Koalicja CASE przygotowała wkład w konsultacjach Komisji Europejskiej dotyczących zaplanowania działań dotyczących SLAPP, a już w kwietniu Komisja Europejska ogłosiła propozycję dyrektywy dotyczącej SLAPP. W październiku Koalicja współorganizowała Konferencję organizacji praw człowieka, mediów, medioznawców, prawników i decydentów. Wspólnie przyglądaliśmy się europejskim inicjatywom anty-SLAPP-owym, omawialiśmy dostępne wsparcie finansowe i prawne dla dziennikarzy, którzy padają ofiarą tego typu pozwów. W 2022 roku powstała też polska grupa w ramach Koalicji.

Apelowaliśmy także do Rzecznika Praw Obywatelskich o działania zapobiegające przejmowaniu mediów przez państwo. 7 czerwca 2022 roku Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił odwołanie Rzecznika Praw Obywatelskich od zgody Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów na przejęcie przez Polski Koncern Naftowy Orlen S.A. kontroli nad Polska Press sp. z o.o. (sygn. XVII AmA 43/21). Przyjęcie tak wielkiej grupy medialnej - praktycznie monopolisty na rynku prasy regionalnej - przez spółkę należącą do Skarbu Państwa, a tym samym podporządkowanie władzy publicznej wydawnictwa stanowiącego do tej pory ważną część niezależnej prasy, budziło nasz sprzeciw. Dlatego - wspólnie z Helsińską Fundacją Praw Człowieka - apelowaliśmy do RPO - prof. Marcina Wiącka, by kontynuował działania rozpoczęte przez jego poprzednika prof. Adama Bodnara. Działanie to nie przyniosło efektu. RPO - prof. Wiącek - uznał, że nie ma podstaw do działania w sądzie i może tylko apelować o zmianę prawa - przepisów o ochronie konkurencji.

Zorganizowaliśmy też dwie debaty o prawdzie, kłamstwie, propagandzie i hejcie w polityce. Wojna w Ukrainie wzmocniła rozumienie jak ważne są te tematy. Dyskusje są dostępne online. Pierwsza debata zatytułowana była "Prawo do prawdy" <https://www.youtube.com/live/lpos1ba7xNA?feature=share> Druga - "Jawność to za mało" https://www.youtube.com/live/iH4lm_C54wk?feature=share

Działania na rzecz ochrony praworządności

W 2022 roku, wspólnie z Fundacją im. Stefana Batorego, Helsińską Fundacją Praw Człowieka, Instytutem Spraw Publicznych i Ogólnopolską Federacją Organizacji Pozarządowych, przygotowaliśmy wkład do raportu Unii Europejskiej o praworządności

<https://siecobywatelska.pl/raport-o-praworadnosci/>. Zorganizowaliśmy też wspólnie dyskusję o pierwszych wrażeniach związanych z raportem, w lipcu 2022 roku.

Prowadziliśmy też - wymagającą ogromnego wysiłku - serię spraw związanych z ukaraniem wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, którzy przekroczyli uprawnienia przy wyborach prezydenckich 2020 roku. W owym czasie Zjednoczona Prawica za wszelką cenę dążyła do zorganizowania wyborów prezydenckich w terminie 10 maja 2020 roku. Żaden z kontrkandydatów urzędującego Prezydenta nie mógł prowadzić kampanii wyborczej podczas pandemii. Ten ostatni natomiast swobodnie podróżował po Polsce "walcząc z pandemią", choć nie jest to w żaden sposób rolą tego organu. By zorganizować głosowanie, większość rządząca w jednej z ustaw [wprowadziła przepis odbierający organizację wyborów Państwowej Komisji Wyborczej](#) i powierzyła je Poczcie Polskiej. Jednak odpowiednie przepisy nie weszły w życie na tyle wcześnie by Poczta Polska mogła legalnie otrzymać listy wyborców, którymi zarządzają gminy. Mimo to aż 470 włodarzy gmin (19%) przekazało spisy wyborców Poczcie Polskiej, choć stanowi to złamanie zasad dotyczących przetwarzania danych osobowych i artykułu 7 Konstytucji - zgodnie z którym - władza działa tylko na podstawie i w granicach prawa (zasada praworządności). Sieć Obywatelska Watchdog Polska złożyła 470 zawiadomień o przekroczeniu uprawnień. Wysyłaliśmy je do prokuratur w całej Polsce. Jako, że prokuratury nie chciały wszczynać postępowań odwoływaliśmy się do sądów. W końcu, po żmudnych staraniach, udało nam się uzyskać rozstrzygnięcie jednej ze spraw. Wójt jednej z gmin został uznany za winnego. Nasze działania i wyrok sądu zmusiły Zjednoczoną Prawicę do przyznania, że przekroczenie uprawnień miało miejsce. Miało to jednak miejsce nie wprost. Władza uchwaliła ustawę o abolicyjną uznającą ten czyn za bezkarny (Ustawa o zaniechaniu ścigania za niektóre czyny związane z organizacją wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 10 maja 2020 r. <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/PrzebiegProc.xsp?nr=2812>). W tym samym czasie złożyliśmy zawiadomienia na wojewodów, którzy podlegali do popełnienia przestępstwa. Ich działania nie zostały objęte ustawą abolicyjną. Temat jest zatem kontynuowany.

Niektóre z prowadzonych przez nas spraw sądowych w zakresie jawności mają kluczowe znaczenie dla praworządności. W 2022 roku znaczenie takie miała sprawa algorytmu losowania sędziów do spraw sądowych. Wygraliśmy tę sprawę po prawie 5 latach. Rozpoczęliśmy ją 30 października 2017 roku, zadając pytanie Ministerstwu Sprawiedliwości o kod Źródłowy Systemu Losowego Przydziału Spraw w sądach powszechnych. Mniej więcej w tym samym czasie (4 grudnia 2017 roku) Fundacja ePaństwo (obecnie Moje Państwo) zapytała o algorytm losowania. Już 19 kwietnia 2021 Naczelny Sąd Administracyjny (III OSK 836/21) uznał jawność algorytmu, a w połowie września tamtego roku Ministerstwo Sprawiedliwości ujawniło go. Algorytm to zasady losowania sędziów. Ważne, żeby je znać, ale niewystarczające, by wiedzieć, że zasady są przestrzegane. Kod Źródłowy to właśnie wdrożenie zasad. Jego znajomość powinna pozwolić specjalistom zrozumieć, czy losowanie sędziów jest uczciwe i nie podlega manipulacji. A podejrzania w sprawie losowania pojawiły się, gdy np. do spraw, w których stroną była posłanka – a obecnie sędzia Trybunału Konstytucyjnego – Krystyna Pawłowicz – był wielokrotnie losowany ten sam sędzia. W interesie praworządności jest pokazanie zasad i ich wdrożenie, by budować zaufanie społeczne do każdej reformy sądownictwa. Niestety wygrana nie zapewniła większej kontroli nad praworządnością. Zadziałał bowiem mechanizm, który jest jedną z przyczyn dla których prowadzimy rzecznictwo zmian w ustawie o dostępie do informacji

publicznej. Ministerstwo Sprawiedliwości ponownie odmówiło informacji, tym razem podając inny powód.

IV. Kluczowe sposoby działania

Rzecznictwo

To kluczowe działanie w 2022 roku. Oprócz opisanych wcześniej aktywności, składaliśmy opinie w procesie stanowienia prawa i podpisywaliśmy wspólnie z innymi organizacjami apele i wystąpienia.

Omówione już zostały nasze wystąpienia dotyczące wkładu do raportu Komisji Europejskiej o praworządności czy udziału w Powszechnym Przeglądzie Okresowym. Pisaliśmy o apelach związanych z wojną w Ukrainie. Dotyczyły one przejrzystości polskich przepisów związanych z pomocą, równego traktowania uciekających przed wojną uchodźców, zapewnienie środków na prowadzenie śledztwa i sporządzenie aktu oskarżenia wobec zbrodniarzy wojennych odpowiedzialnych za tragedię Ukrainy oraz o rejestr własności przedsiębiorstw i własności rzeczywistej w Unii Europejskiej.

Zabieraliśmy głos w istotnych dla nas obszarach prawa, takich jak regulacje wyborcze, prawo do stowarzyszania się, zapobiegania korupcji czy przejrzystości, w tym związanej z cyfryzacją.

Wspólnie z innymi organizacjami apelowaliśmy do Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie o przysłanie pełnej misji obserwacyjnej na wybory 2023 roku. Złożyliśmy także opinię dotyczącą Centralnego Rejestru Wyborców, w której wskazywaliśmy jak ważna jest kompletność i aktualność danych w Centralnym Rejestrze Wyborców i liczba mieszkańców w okręgach wyborczych. W związku z tym rekomendowaliśmy przewidzenie adekwatnie finansowanej kampanii edukacyjnej z właściwymi partnerami (np. organizacjami społecznymi, konsulami), za pomocą właściwych kanałów, skierowaną do wyborców i wyborczyń w Polsce i na świecie. Wskazaliśmy na wcześniejsze problemy z uczciwością wyborów, które zakończyły się uchwaleniem ustawy abolicyjnej. W 2020 roku tylko decentralizacja systemu uratowała Polskę przed jeszcze większymi nieprawidłowościami. Ze względu właśnie na udokumentowane nieprawidłowości w wyborach 2020 roku, stanowczo protestowaliśmy przeciw przewidzianemu w projekcie ustawy uznaniowemu uruchomieniu przez Prezesa Rady Ministrów Centralnego Rejestru Wyborców poprzez wydanie komunikatu. Rekomendowaliśmy wyznaczenie konkretnego terminu uruchomienia Rejestru na poziomie ustawowym.

Inne nasze wypowiedzi dotyczyły szczegółów związanych z rozwojem e-administracji i zmian w przepisach wprowadzających centralny rejestr umów. Wykorzystaliśmy, że dzieje się w tej sprawie dyskusja i oprócz uwag dotyczących precyzyjności przepisów, zaproponowaliśmy obowiązkowe publikowanie treści zawieranych umów.

Na poziomie Komisji Europejskiej konsultowaliśmy z kolei inicjatywę ustawodawczą w sprawie transgranicznej działalności stowarzyszeń i działania zmierzające do przeciwdziałania nadużywaniu drogi sądowej (SLAPP) wobec dziennikarzy i obrońców praw.

Podpisywaliśmy też zbiorowe apele przygotowywane przez organizacje społeczne.

Pierwszy z nich dotyczył niekontrolowanej inwigilacji za pomocą Pegasus i był skierowany do przedstawicieli Senatu RP. Wzywaliśmy do przygotowania rozwiązań systemowych - stworzenia instytucji kontrolującej służby oraz przyznania obywatelom i obywatelkom prawa do informacji o byciu w przeszłości inwigilowanym.

Kolejny adresowany był do Przewodniczącej Komisji Europejskiej i Komisarzy Unii Europejskiej w sprawie podjęcia działań w związku z kontynuowaniem kryzysu praworządności wynikającym m.in. z nieprawidłowym powołaniem Krajowej Rady Sądownictwa, prowadzącym do jej uzależnienia od większości rządzącej.

Pod koniec 2022 roku podpisaliśmy zaś list otwarty w sprawie odwołania Hanny Machińskiej ze stanowiska Zastępczyni Rzecznika Praw Obywatelskich.

Strategiczne postępowania sądowe

Dostęp do kalendarza Prezesa Trybunału Konstytucyjnego - sprawa w Europejskim Trybunale Praw Człowieka

W 2022 roku kontynuowaliśmy sprawę dostępu do kalendarza Prezesa Trybunału Konstytucyjnego.

Jeszcze w 2021 roku została ona zakomunikowana polskiemu rządowi przez Europejski Trybunał Praw Człowieka (nr 10103/20). W 2022 roku Access Info Europe <https://siecobywatelska.pl/access-info-europe-o-jawnosci-kalendarzy-osob-pelniacych-publiczne-funkcje/> i Helsińska Fundacja Praw Człowieka <https://siecobywatelska.pl/helsinska-fundacja-praw-czlowieka-zlozyla-opinie-przyjaciela-sadu-do-etp-cz/> złożyły w tej sprawie opinie przyjaciela sądu. Przygotowaliśmy także odpowiedź na stanowisko rządu. Nasze stanowisko przygotował prof. Uniwersytetu Wrocławskiego dr hab. Michał Bernaczyk, najlepszy polski specjalista z zakresu prawa do informacji.

Sprawa ma strategiczny charakter. Na gruncie Konstytucji RP sądy w wielu sprawach uznały, że pod zakres prawa do informacji podlega każda informacja, a rolą administracji jest ustalenie na gruncie art. 61 ust. 3 Konstytucji RP, czy w ustawach nie ma wyłączeń jawności. Jednakże w innych sprawach sądy uznały, że z zakresu prawa do informacji należy wyłączyć różne typy informacji stanowiących tzw. dokumenty robocze, wewnętrzne, techniczne. Spór ten jest również widoczny w publikacjach nauki i wypowiedziach sędziów. Ograniczanie prawa do informacji w ten sposób nie wynika ani z Konstytucji, ani z ustaw. I choćby w dokumentach, do których blokowany jest dostęp, znajdowały się

informacje kluczowe dla jakości życia publicznego, polskie sądy automatycznie wyłączają dostęp do nich.

Historia tej sprawy sięga do 2017 roku. gdy Stowarzyszenie wnioskowało o kalendarze Julii Przyłębskiej i Mariusza Muszyńskiego, pełniących odpowiednio, w momencie zadawania pytania, obowiązki Prezesa i Wiceprezesa Trybunału Konstytucyjnego. Był to moment, gdy media informowały o możliwych spotkaniach pracowników Trybunału z politykami partii rządzącej. Niedługo po spotkaniach zostały zmienione składy orzekające w kilku sprawach istotnych dla Zjednoczonej Prawicy. W opinii przyjaciela sądu, przedstawionej przez Helsińską Fundację Praw Człowieka pojawia się odwołanie do wagi tej sprawy dla wiedzy o tym, co dzieje się w polskim Trybunale Konstytucyjnym i dla debaty publicznej. Z kolei w opinii Access Info Europe przedstawione jest porównanie jawności kalendarzy w różnych krajach.

Działanie sankcji karnej w zakresie prawa do informacji - odmowa prawa do subsydiarnego skarżenia

W 2022 roku rozegrały się także najważniejsze wydarzenia związane z naszą sprawą z Fundacją Lux Veritatis. Dotyczyła ona przejrzystości wydatkowania środków publicznych. Zaczęła się w 2016 roku. Przez wiele lat Fundacja nie odpowiadała na część pytań naszego Stowarzyszenia dotyczących wydawania pieniędzy podatników, a prokuratura umarzała śledztwa. Gdy w 2021 roku zostaliśmy oskarżycielem subsydiarnym i sami złożyliśmy akt oskarżenia, w obronę oskarżonych - Zarządu Fundacji Lux Veritatis - włączył się Minister Sprawiedliwości i Prokurator Generalny w jednej osobie oraz inni prominentni politycy należący do rządzącej formacji politycznej. Przyczyną było zapewne to, że w Zarządzie Fundacji zasiadał prominentny ksiądz - ojciec Tadeusz Rydzyk, mający wpływ na elektorat partii rządzących.

W marcu 2022 roku nasze Stowarzyszenie wygrało z Fundacją Lux Veritatis w pierwszej instancji <https://siecobywatelska.pl/wyrok-w-sprawie-lux-veritatis/>. Sąd Rejonowy dla Warszawy-Woli (sygn. akt III K 555/20) uznał za winną członkinię Zarządu Fundacji. Wszyscy oskarżeni wskazywali, że odpowiadanie na wnioski należało do jej zakresu obowiązków. Jednak we wrześniu, w apelacji (sygn. akt. IX Ka 815/22), Sąd Okręgowy w Warszawie uznał, że nasze Stowarzyszenie nie mogło być subsydiarnym oskarżycielem. I powodem miał być abstrakcyjny charakter prawa do informacji, który powoduje, że konkretny podmiot nie może mieć statusu pokrzywdzonego. W tym momencie sprawa zmieniła charakter i stała się sprawą o możliwość skutecznej ochrony prawa do informacji.

W złożonej przez nas, i przyjętej przez Sąd Najwyższy kasacji, obok rozważań prawnych wskazujemy na to, że swoim wyrokiem Sąd Okręgowy drastycznie osłabił konstytucyjne prawo obywateli do uzyskania dostępu do informacji publicznej. Obywatel może jedynie zgłosić zawiadomienie o możliwości popełnienia przestępstwa do organów ścigania w razie, gdy nie otrzymuje odpowiedzi. Nie ma jednak żadnych uprawnień w postępowaniu karnym, nie ma wpływu na jego tok i nie ma możliwości zaskarżenia postanowień o odmowie wszczęcia postępowania karnego i o jego umorzeniu. Jak wskazujemy, gdyby to Prokurator Krajowy odmówił udostępnienia informacji publicznej na wniosek obywatela, który złożyłby zawiadomienie o możliwości popełnienia

przestępstwa w tej sprawie, to realistycznie patrząc, trudno byłoby założyć, że Prokuratura podejmie w tej sprawie decyzję o wszczęciu postępowania karnego i wniesieniu aktu oskarżenia. Z tego względu rozstrzygnięcie organów dotyczące wszczęcia lub niewszczęcia postępowania karnego powinno być skontrolowane przez sąd powszechny. Oczywiście jeżeli pokrzywdzony uzna, że uzasadnienie takiego rozstrzygnięcia będzie nieprzekonujące i złoży zażalenie do sądu.

Poradnictwo

W naszej poradni można uzyskać bezpłatną pomoc prawną z zakresu prawa do informacji, funduszu sołectkiego i wpływania na decyzje rządzących

Choć w 2022 roku zarejestrowaliśmy w naszym elektronicznym systemie 1089 spraw, to w rzeczywistości było ich o wiele więcej, ponieważ klienci poradni, pisząc do nas, często zgłaszają od razu kilka oddzielnych problemów związanych z dostępem do informacji. Tak było w przypadku 60% spraw. Uwzględniając te podwójne zgłoszenia, w 2022 roku zajmowaliśmy się łącznie 1740 sprawami.

Osoby zgłaszające się po pomoc najczęściej miały problemy związane z funkcjonowaniem urzędów. Pytania często dotyczyły działań wójtów czy burmistrzów, ale także wymiaru sprawiedliwości, edukacji, funkcjonowania rady gminy, spółek prawa handlowego czy ochrony środowiska.

Do naszego poradni zgłaszały się zarówno osoby, którym wystarczyła niewielka podpowiedź, w jaki sposób dalej poprowadzić sprawę, jak i takie, które potrzebowały kompleksowej pomocy w postaci napisania skargi na bezczynność czy decyzję. W 2022 roku przygotowaliśmy projekty skarg do WSA w 174 sprawach. Jako organizacja społeczna przystąpiliśmy do 42 spraw osób - klientów i klientek poradni prawnej. Były to postępowania szczególnie istotne dla spraw dotyczących transparentności, w tym przede wszystkim dostępu do informacji oraz takich, w zakresie których orzecznictwo sądowe nie jest jednoznaczne.

Edukacja

Szkoła Inicjatyw Strażniczych

Szkoła Inicjatyw Strażniczych (SIS) to cykl szkoleń dla mieszkańców wsi i miast, którzy przyglądają się pracy lokalnych władz, zadają im pytania, zabierają głos w sprawach publicznych i działają na rzecz zmiany w przypadku zdiagnozowania problemów tam, gdzie mieszkają. Kurs skierowany jest wyłącznie do potencjalnych watchdogów, czyli osób które są niezależne od lokalnych władz i nie planują udziału w sprawowaniu władzy, nie są urzędnikami i nie znajdują się w innego typu konflikcie interesów.

Cykl szkoleń proponowanych w ramach Szkoły Inicjatyw Strażniczych (SIS) dotyczy tematyki praw człowieka, wolności słowa, prawa do informacji, planowania monitoringu, komunikowania swoich działań i włączania w nie innych mieszkańców.

W 2022 roku prowadziliśmy Szkołę Inicjatyw Strażniczych dla dwadzieścioro aktywistek i aktywistów oraz przedstawicielek i przedstawicieli organizacji z województw dolnośląskiego, lubuskiego, łódzkiego, opolskiego, pomorskiego, śląskiego, wielkopolskiego i zachodniopomorskiego.

W czasie półrocznego szkolenia uczestnicy SIS-u mieli za zadanie przeprowadzić monitoring w wybranym przez nich obszarze. Wybrane przez osoby uczestniczące tematy dotyczyły:

- Niskiej przejrzystości relacji władza – inwestorzy przy procesach inwestycyjnych
- Prawom człowieka, prawom dziecka, prawom uczniowskim w szkole.
- Transportowi publicznemu w wybranych gminach.
- Lekcjom wychowania do Życia w rodzinie i temu, czy zaspokajają potrzeby młodzieży w zakresie edukacji seksualnej i praw reprodukcyjnych.
- Konsultacjom społecznym w wybranych gminach.

Osoby uczestniczące spotkały się na trzech zjazdach Szkoły, na których uczyły się o prawach człowieka, w tym prawie do informacji; o planowaniu monitoringu i o upowszechnianiu rezultatów. Na koniec - na dodatkowym zjeździe - zaprezentowały wyniki swoich działań uczestnikom innego naszego szkolenia, zatytułowanego (Bez)Nadzieja małej i dużej gminy.

Pomiędzy zjazdami odbyło się 10 webinarium on-line poświęconych takim tematom jak budżet miasta i gminy; dostęp do informacji o środowisku; zagospodarowanie przestrzenne, gospodarowanie odpadami czy czytelne sposoby przedstawiania danych.

(Bez)Nadzieja małej i dużej gminy - kurs dla osób, którym zależy na lokalnej praworządności

Kurs ten prowadzony jest online i skierowany jest do osób, które chcą poszerzyć wiedzę w zakresie funkcjonowania gminy, a także dowiedzieć się, jakie mają prawa w kontaktach z urzędem. Osoby te nie muszą spełniać kryterium niezależności. Dlatego w kursie mogą brać też udział aktywni radni i urzędnicy.

Kurs składał się z 10 webinarium:

- Co nam daje dostęp do informacji publicznej?
- Jak działa państwo?
- Dostęp do informacji publicznej a kontrola formalna (RIO, NIK).
- Dostęp do informacji o środowisku i jego ochronie.
- Skargi, wnioski, petycje.
- Budżet miasta i gminy. Sesja absolutoryjna.
- Prawa i obowiązki radnego/radnej.
- Zasady organizowania, przebiegu sesji rady gminy/miasta oraz komisji.

- Fundusz sołecki. Inicjatywa lokalna.
- Spotkanie z wójtem/burmistrzem – rozmowa o dobrych i złych praktykach.

Na zakończenie kursu odbył się zjazd stacjonarny, na którym osoby uczestniczące spotkały się z absolwentkami i absolwentami Szkoły Inicjatyw Strażniczych. W kursie wzięły udział 84 osoby.

Edukacja w Internecie

Staramy się pomagać nie tylko poprzez poradnię prawną. Odpowiadamy na pytania w social mediach czy komunikatorach, a nasi prawnicy konsultują i przygotowują treści edukacyjne na stronie informacjapubliczna.org i media społecznościowe. W 2022 roku prowadziliśmy serię wpisów oznaczonych hasztagami: #prawasądoużywania, #udipdokawy, #BIPwpytaniach oraz, rozpoczętą w 2022, a kontynuowaną w 2023 roku serię #SłowniczekPrawnyWatchdoga. Wszystkie można znaleźć na FB i Instagramie, wpisując w wyszukiwarce odpowiednią frazę.

Prowadziliśmy też live'y i transmisje z wydarzeń. Dotyczyły one:

- sądowej ochrony prawa do informacji <https://www.youtube.com/watch?v=Ax1zeW5a3Jo>
- prawa do prawdy <https://www.youtube.com/watch?v=lpos1ba7xNA&t=662s>
- propagandy https://www.youtube.com/watch?v=iH4Im_C54wk
- spółek samorządowych <https://www.youtube.com/watch?v=TTImLSvY4Bs&t=35s>
- niezależności mediów lokalnych
<https://www.youtube.com/watch?v=h1HGPFpG4B8&t=6585s>

Monitoringi

W 2022 roku współpracowaliśmy z organizacjami partnerskimi przy trzech monitoringach na platformie SprawdzamyJakJest.pl. Dwa z nich prowadziliśmy ze Stowarzyszeniem Pravda. Jeden z Fundacją Lasy i Obywatele. Stowarzyszenie Pravda zajmuje się dezinformacją. Wspólny projekt stanowił okazję do poznania innego sposobu patrzenia na informację. Tym razem nie chodziło o informacje zawarte w dokumentach, a o informacje pochodzące od użytkowników Internetu.

Pierwsza kampania ze Stowarzyszeniem Pravda dotyczyła nosiła tytuł „Zaszczepmy fakty!” <https://sprawdzamyjakjest.pl/#!/annotations/mission/19>. Jej celem było poznanie narracji wokół szczepień i i uwrażliwienie graczy na to, jak manipuluje się ich emocjami.

Do badania wybrane zostały Tweety na podstawie następujących słów kluczowych/hasztagów: szczepionki, stopsegregacjisantarnej, szczepimysie, zaszczepieni, niezaszczepieni, szczepionka, paszporty covidowe, segregacja, zaszczepiony, segregację, zaszczepiona, niezaszczepiony.

Jak zbadaliśmy, negatywne tweety o szczepieniach docierały do większej liczby osób i częściej pojawiały się w badanym okresie, niż tweety pozytywne. Za dużą część interakcji nt. szczepień

odpowiada niewielka liczba użytkowników Twittera. Do propagowania negatywnych tweetów o szczepieniach wykorzystano hashtagi takie, jak np. #stopsegreacjisantarnej.

Druga kampania, dotyczyła narracji na Twitterze dotyczącej Unii Europejskiej <https://sprawdzamyjakjest.pl/#!/annotations/mission/20>. Analizowane były wpisy dotyczące Unii Europejskiej opublikowane między 25.08.2022 r. a 23.11.2022 r., aby dowiedzieć się, jakie nastawienie wobec jej programu, projektów, ustaw czy polityki mieli użytkownicy polskojęzycznego Twittera. Z niemal miliona tweetów, do analizy wybranych zostało tysiąc najpopularniejszych pod względem reakcji, opublikowanych przez osoby publiczne, instytucje, a także zwykłych użytkowników.

Ich dobór polegał na wybraniu tych, w których pojawiało się hasło Unia Europejska. 77% tweetów posiadało ujemne wartości nacechowania emocjonalnego względem tematu UE. Negatywne narracje o UE skupiały się na jej wpływie na suwerenność Polski oraz polityce energetycznej. Pozytywne narracje o UE dotyczyły jej wkładu w rozwój polskiej gospodarki i infrastruktury.

Trzecia kampania pt. "Lasy są nasze" <https://sprawdzamyjakjest.pl/#!/annotations/mission/18>, była prowadzona z Fundacją Lasy i Obywatele. Pytaliśmy w niej o udział gmin w konsultacjach Planów Urządzania Lasu organizowanych przez Lasy Państwowe dla nadleśnictw znajdujących się na terenie gminy, o samodzielne działania gminy na rzecz ochrony lasów, a także o to czy gminy tworzą tak zwane małe formy ochrony przyrody na obszarach leśnych zarządzanych przez Lasy Państwowe znajdujących się na jej terenie.

31.03.2023

Katarzyna Batko-Tołuć

Marzena Błaszczuk

Szymon Osowski

Członkini Zarządu

Członkini Zarządu

Prezes Zarządu